

-Vårdplan Bon drumsgården-

-Albo härad hembygdsförening-

KNADRIKS KULTURBYGGAB

Rapport 2014:3

-Vårdplan Bon drumsgården-

- Albo härads hembygdsförening -

Tomelilla kommun, Skåne län, 2014

Författare: Karl-Magnus Melin, Ingmar Melin och Therese Melin.
Fotografi framsida från Folklivsarkivet i Lunds samlingar. Observera att fotot är tagit efter att man gjort museala förändringar som att framhäva korsverkstimran för att visa en önskad "äldre" gestaltning.

KNADRIKS KULTURBYGG AB

Lejongatan 12
289 33 Knislinge

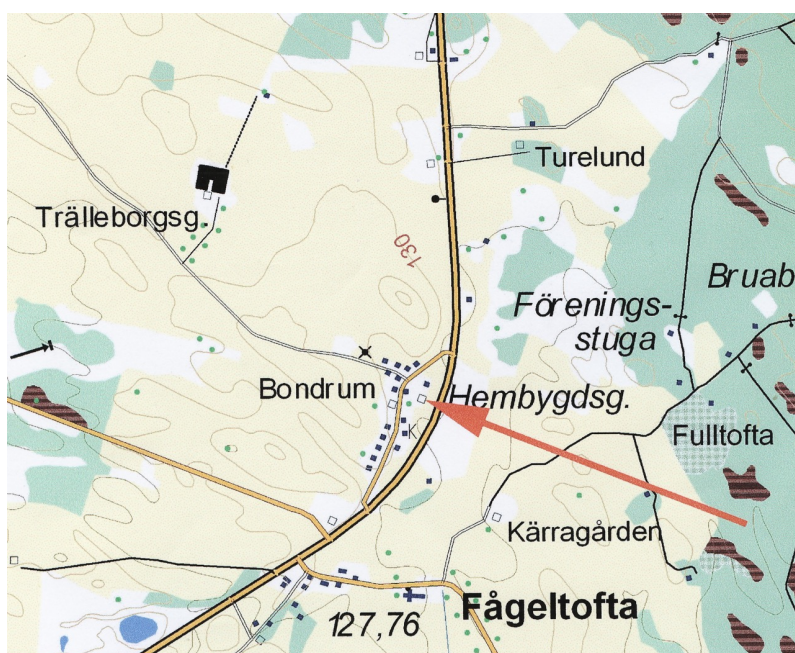
Mobil: 0733-425265
E-mail: kalle@timmermanskonst.se

© **KNADRIKS KULTURBYGG AB**

INLEDNING	4
Skyddsföreskrifter.....	4
Restaurerings- och utförandeprinciper.....	4
Beskrivning och kort historik	7
Planritningar.....	9
BESKRIVNING, SKADEBESIKTNING OCH ÅTGÄRDSFÖRSLAG	10
Boningslängans (norra längans) norra långsida	10
Boningslängans (norra längans) södra långsida.....	12
Boningslängans (norra längans) östra gavel	14
Boningslängans (norra längans) västra gavel.....	15
Boningslängans (norra längans) vind.....	16
Boningslängans stuga interiört	17
Östra längans östra långsida	18
Östra längans västra långsida	19
Östra längans norra gavel inklusive röste	20
Södra längans s. långsida, v. längans s. gavel samt ö. längans s. gavel	20
Södra längans norra långsida.....	22
Höladan invändigt	23
Västra längans västra långsida	24
Västra längans östra långsida	25
Västra längans norra gavel.....	27
HALMTAKEN OCH TAKLAGET	28
Referenser.....	30
Bilaga 1 Plan över taktäckningsarbeten 2003-2014.....	31
Bilaga 2 Skyddsföreskrifter Bondrumsgården	32
Bilaga 3 Ordlista efter Melin 2011	33

Bondrumsgården geografiska placering efter Wall 2005:3.

Inledning

Knadriks Kulturbygg AB har, på uppdrag av Albo härads hembygdsförening, upprättat denna vårdplan över Bondrumsgården, Tomelilla kommun. Denna vårdplan ersätter tidigare vårdplan från 2005-10-27 utförd av Krister Wall arkitektkontor. Vårdplanen är genomförd med bidrag från Länsstyrelsen i Skåne län. Byggnaderna ges ett historiskt perspektiv samtidigt som befintlig status redovisas. Vårdplanen skall vara ett hjälpmedel för framtida underhåll av byggnaden samt fungera som en checklista vid årlig översikt. Ett starkt komplement till denna vårdplan är den kontinuerliga uppsikt som föreningens medlemmar utför. Inför ansökan om bidrag och tillstånd till åtgärder bör även fortsättningsvis en diskussion på plats ske där åtgärder tagna ur vårdplan vägs mot nytillkomna skadebilder som föreningens medlemmar har uppmärksammat. Genom en kontinuerlig samverkan mellan beställare, utförare och antikvarisk medverkande skyddas gården på starkast möjliga sätt. Inga arbeten som inte är av löpande underhåll får påbörjas före Länsstyrelsen eller av Länsstyrelsen godkänd antikvarisk medverkande kontaktats. Byggnaderna dokumenterades och skadeinventerades okulärt, exteriört och interiört, under 2014. Skadorna klassificeras i tre åtgärdsgrupper gällande från september 2014. Endast de åtgärdsgrupper som är aktuella eller förväntas att bli aktuella inom perioden redovisas.

- Åtgärder snarast
- Åtgärder inom 1-3 år
- Åtgärder inom 4-12 år

Skyddsföreskrifter

Bondrumsgården, Bondrum 13:19, byggnadsminnesförklarades den 18 december 1963. Byggnaderna är därmed skyddade exteriört såväl som interiört, skyddsföreskrifterna är bifogade som bilaga 2. Arbeten som inte är av underhållskaraktär får inte utföras utan att Länsstyrelsen gett sitt godkännande. Vid osäkerhet över vad som räknas som normalt underhåll bör man kontakta Länsstyrelsen eller av Länsstyrelsen utsedd antikvarisk medverkande.

Restaurerings- och utförandeprinciper

Bondrumsgården är unik på många sätt men det som kanske är mest markant för besökare är att gårdens stora autentiska upplevelsevärde. Väldigt lite är ändrat och tillrättat. Under 2000-talet har Albo härads hembygdsförening i samarbete med Knadriks Kulturbygg AB valt att behandla Bondrumsgården utifrån ICOMOS riktlinjer för träbyggnader så som de formulerats i Mexicodokumentet från 1999. Detta har lett till nationellt intresse för Bondrumsgården, bland annat har två lerseminarium anordnats i samarbete med Göteborgs Universitet och SVTs Sydnytt gjorde ett tv reportage om byrning av väggar. Vidare har ett stort lerprojekt genomförts för att återta kunskapen om hur man förr utförde exempelvis lerstakaväggar. Dessa kunskaper har sedan vidareförmedlats genom kursverksamhet både för allmänhet och för hantverkare, antikvarier och andra professionella inom sektorn. Uppmätning har skett av exteriörer och även ett antal utvalda sektioner. Markradarundersökning har gjorts för att få vidare kunskap om hur man långt fram i tiden av rituella skäl deponerade föremål i golv. Bondrumsgården ska fortsatt vara ett självklart besöksmål för den som vill lära sig mer

om regionala traditionella hantverkstekniker. Ett gemensamt ställningstagande gjort av beställare, antikvarisk medverkan och utförare har varit att gestaltningen av gården ska utgå ifrån när den sist brukades. Senare tillägg och ändringar som varit av skadlig art för byggnadernas fortlevande avlägsnas efter hand för ökad hållbarhet och ökat upplevelsevärde. Lunds Folkminnes arkiv har bistått med äldre dokumentation i form av foton och uppmätningar som är ovärderliga i restaureringsarbetena och för pedagogisk information för besökare. Nygjorda uppmätningar har även lämnats till Folklivsarkivet för att vara tillgängligt för framtida forskning.

Den vardagliga skötseln och underhållet av byggnaden bör ske på ett varsamt och långsiktigt sätt med utgångspunkt från byggnadens karakteristiska egenskaper och kulturhistoriska värde. Vid underhåll och restaurering bör samma typ av material, bearbetning och byggnadsteknik användas som ursprungligen användes vid uppförandet. På så vis bidrar man samtidigt till att det skånska bygghantverket fortlever. Vid åtgärder av skador skall så långt som möjligt originalmaterialet repareras, kompletteras och återanvändas och först i andra hand bytas. När virke måste ersättas används hellre nytt virke, som bearbetas med samma metod som det som ersätts, än återanvänt som ändå är bearbetat på annat sätt än originalet. Genom användning av traditionella material och metoder kommer åtgärder i framtiden att vara förhållandevis enkla att åtgärda. Nya tillskott skall utföras så att de inte förvanskar helheten samt dokumenteras eller märkas så att de går att urskilja från bevarade originalpartier. Dessa principer grundar sig på ICOMOS Mexico dokument.

ICOMOS Mexicodokument från 1999 sammanfattas på följande sätt i Riksantikvarieämbetets skrift Fem Pelare. *”I Principles for the preservation of historic timber structures fastslås att det primära syftet med bevarandet är att upprätthålla kulturarvets historiska autenticitet och integritet. Varje ingrepp måste baseras på noggranna studier, och om möjligt vara reversibelt eller åtminstone inte försvåra framtida arbeten eller tillgängligheten till byggnadsarkeologiska spår. Man ska sträva efter att bevara så mycket som möjligt av det existerande originalmaterialet. Detta inbegriper också ytbehandlingar, inklädnader, och tapeter. Om någon yta behöver förnyas eller byggnadsdelar behöver bytas ut, ska man eftersträva det ursprungliga materialets karaktär, träkvalitet, textur, ytstruktur-hantverksmetoder och konstruktionsmaterial. Traditionella sammanfogningsmetoder ska användas för att sammanföra gammalt och nytt. Man bör acceptera att nya delar är urskiljbara från de äldre, eftersom det inte är lämpligt att kopiera naturligt åldrande... Nya delar ska försees med diskret märkning för att kommande generationer ska kunna skilja gammalt från nytt”.* (Robertsson 2002:29).

Några enkla råd för att undvika förvanskning: Spik skall vara blank trådspik eller handsmidd spik, galvaniserad spik får inte användas. Fönsterkitt skall vara äkta linoljekitt. Fönsterfärg skall vara svensk linoljefärg utan tillsats av alkylid och liknande syntetiska ämnen. På ytterväggar ska endast vittning ske. **Tjärning av korsverk får inte ske.** Om fönsterglas går sönder skall dessa ersättas med svenskt munblåst glas.

Alla arbeten som ej är av underhållsart, eller om tveksamhet råder, bör diskuteras med Länsstyrelsen eller med av Länsstyrelsen utsedd antikvarie före de påbörjas.

Grund

Tidigare cementlagningar är avlägsnade och äldre foton visar att grundstenarna inte varit fogade eller putsade vilket de därför inte framledes heller skall vara.

Korsverk och taklag

Timran består till 90% av ek där i princip endast taklag och lejder är av fur. Vid ersättning av material är det av största vikt att ersätta med samma material vad gäller träslag, längd, kvalitet och bearbetning. Som exempel har en uttjänt bindbjälke ersatts som visade sig vara tillverkad av al. Stolpar som är av kluvet timmer skall vid utbyte vara av kluvet timmer och furutaksparrar som i original är av heltimmer och koniskt behuggna ska även fortledes vara det. **Återanvändande av rivningsvirke skall i största möjliga mån undvikas då det är lätt att misstolka detta som "original" och därmed försvåra för besökare och forskare att förstå byggnaden.** Kompletterande stöttningar av exempelvis boningslängans taklag görs med fördel i sågat virke för att visa att detta är en senare gjord komplettering. Denna stöttning görs i ett utrymme som ej är tillgängligt för allmänheten och minskar inte på autenticitetsvärdet.

Knutpunkter görs med original som förlaga, skarvar likaså. Görs skarv på ställe som tidigare saknat skarv används skarvtyp som redan finns på gården som förlaga. Om ett längre virke på exempelvis sju meter behöver ersättas är inte tre mindre bitar ett alternativ! För att behålla autenticiteten på byggnaden är det viktigt att ersättningstimmer har samma längd som originalen och är av samma träslag. Det är viktigt att traditionella regionala verktyg och metoder används, vad gäller Bondrumsgården är det asymmetrisk skånsk bila som använts men en hel del timmer är även långsågat för hand.

Fackfyllningar

Originalmaterial bestående av lerstakar, lerklining, lersten, tegel ska i största möjliga mån bevaras in situ orört. Sedan ett antal år har de skadliga cementfacken successivt ersatts med traditionell lerklining. Inom projektet om traditionell användning av lera, som genomfördes av Albo Härads hembygdsförening och Knadriks Kulturbygg, återtog gammal kunskap för hur man traditionellt utförde lerafack med fet lokal lera som efterarbetas med lerslätta för att täppa igen de sprickor som oundvikligen uppstår. I och med detta projekt har flera personer lokalt engagerats för att hitta lokal lera som motsvarar den lera som ursprungligen använts.

Byggnadsmaterial

Under 2000 och 2010-talen har en stor ambition vid materialval skett vid restaureringsarbetena på Bondrumsgården. Sen 2010 används lokal uppgrävd lera. Timmer och läkt har även plockhuggits lokalt. I viss mån har halm odlat i Glimmeboda använts. Denna ambition att använda lokalt material bör fortsätta inte minst för att exempelvis lera med stora inslag av skiffer visat sig ha stor hållbarhet mot fukt och snö.

Dokumentation

Byggnadernas fasader har mätts upp och dokumenterats och även ett antal sektioner är gjorda. Under kommande år är det av vikt att vid åtgärder fortsätta att komplettera denna påbörjade dokumentation. Bland annat bör befintliga fasadritningar kompletteras med uppmätningar av taklagen, kompletterande sektionsritningar och detaljritningar. Arbeten bör även fotodokumenteras. Föreningen har själva gjort kompletterande dokumentation och gör en stor del tillgänglig via sin hemsida.

Beskrivning och kort historik

Historiken är sammanställd från skriften Bondrumsgården vad gäller äldre skriftlig historia och vad gäller byggnaderna från byggnadsundersökningar och dendrokronologiska analyser utförda av Knadriks Kulturbygg AB och Geologiska institutionen, Lunds Universitet.

Bondrum finns nämnt i skrift redan 1344 i ett diplom. 1647 omtalas 12 gårdar som alla är arrendegårdar under godset Kronovall. Första gången "Bondrumsgården" (Bondrum nr 2) med säkerhet kan identifieras är i jordrevningsprotokollet från 1671. Ingen beskrivning av byggnaderna finns från denna tid. På en karta från 1766 är gården markerad som en fyrlängad gård där byggnaderna är fristående. Enligt uppgift ska gården ha brunnit ner till grunden 1766.

Byggnadsundersökning och dendrokronologisk datering har gett följande information:

I byggnaderna finns återanvända delar som är äldre än byggnaderna ifråga, som exempel finns en stolpe i östra längan som har årtalet 1741 inkarvat. Vid byggnadsundersökningen utvaldes för dendrokronologisk provtagning endast delar som tolkades vara nya vid uppförandet av respektive byggnad. Anledningen att återanvända delar valdes bort är att man inte säkert kan veta om de kommer från en föregångare. Då gården brann 1766 kan man vid återuppbyggnaden delvis ha köpt in rivningsvirke som man använt och datering av dylikt ingick inte i frågeställningarna.

Den äldsta delen av Bondrumsgården utgörs av manesedet. Timret till denna del fälldes vintern 1800-1801. Intressant i sammanhanget är att det var en ny arrendator från år 1800, Nils Isacsson. Han efterträdde sin far Isack Jönsson som dog 1799. På södra längan dateras en furulejd till vintern 1823-1824 och en ekbjälke kan tidigast vara fälld 1826. Det innebär att det kan ha varit Nils Isacsson som stod som byggherre i slutet av sin arrendatortid. Troligare är att det var hans son Isac Nilsson som lät uppföra även denna byggnad. Resten av den nuvarande Bondrumsgården, exkluderat manesedet och höladan, är uppförda av timmer fällt under perioden vintern 1829-1830 t.o.m. vintern 1832-1833. Denna byggherrens kan sättas i samband med att Isac Nilsson tog över arrendet efter sin far kring 1828-1831. Höladan daterades ej men ska enligt uppgift vara uppförd under 1850-talet. Det är tydligt att i stort sett all byggherrens kan relateras till arrendatorsskifte och/eller att arrendatorns far dör. Undersökningarna motsäger inte uppgiften att hela gården ödelades 1766 men ingen byggnadsdel från den förmodade återuppbyggnaden 1767 finns kvar.

Tidigare utförda åtgärder i urval

1936: skänktes gården till Albo härads hembygdsförening varefter den restaurerades varsamt enligt den tidens antikvariska synsätt.

1952: På foton från detta år kan man se relativt nylagda takstin på boningshuset väster om skorstenen och västra längan. Stina är skurna.

1968: Vass lades på några stin bland annat på boningshuset.

Under **1960-70** tal åtgärdades huvuddelen av lerfacken med cement och hönsanät, även då efter den tidens antikvariska synsätt. Grunderna cementputsades och cementen fick sluta an mot fotträna en bit upp vilket leder till rötskador **1975-1976:** 275 kvadratmeter tak omtäcktes med vass.

1987: Halmtäckning ska ha skett, dock okänt var och i vilken omfattning.

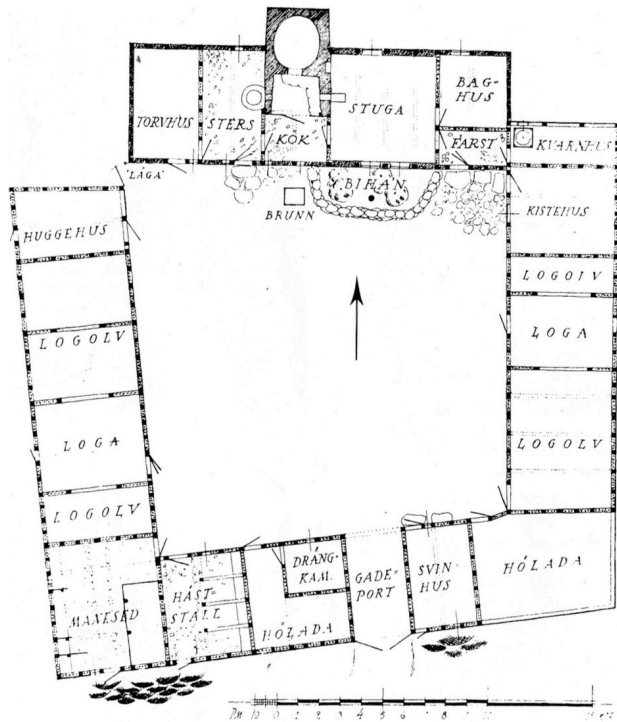
.Under **2000-2010-talet** har varsamma restaureringsåtgärder utförts, nedan redovisas de större åtgärderna närmare på ritningar och eller foton. I referenslistan uppges även de antikvarisk medverkande rapporter som gjorts under perioden. En bilaga som redovisar utförda omläggningar av takfall finns med som bilaga. Takfallen läggs sen 2003 om i traditionella stin med råghalm.

Viktigt att nämna är **Lerprojektet** som genomfördes **2009** av Albo härads hembygdsförening i samarbete med Knadriks Kulturbygg AB med medel från Länsstyrelsen i Skåne och vars resultat används för att successivt ersätta den skadliga cementputsen som påförts facken på 1960-70 tal. En rapport med resultaten från Lerprojektet finns som fri nätresurs på www.knadrikskulturbygg.se

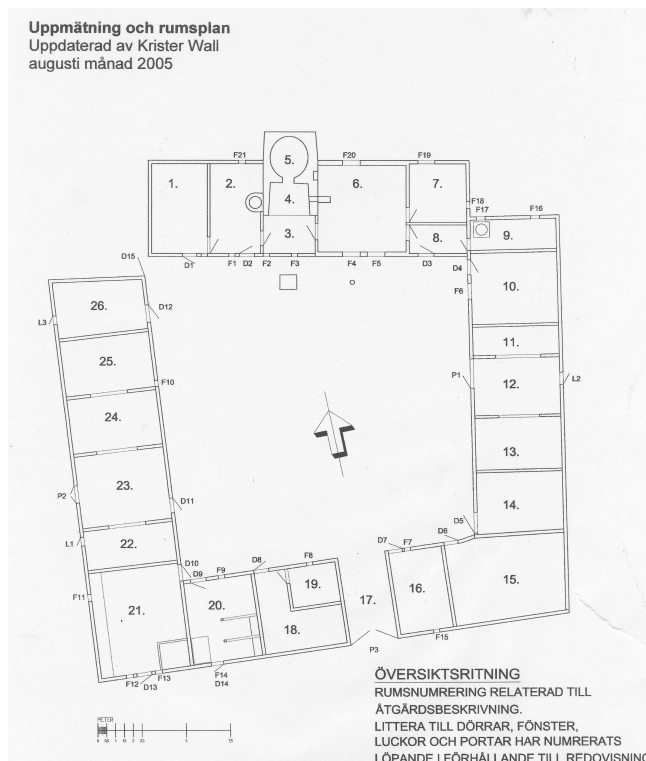
Albo härads hembygdsförening har även en mycket aktiv hemsida där det går att ta del av information om exempelvis Bondrumsgården och arbeten som sker där samt publika arrangemang, adressen är: www.alboharadshembygdsfor.se

Anmärkningsvärt i sammanhanget är även de stora arbeten som utfördes 2011 på södra längan efter att extrem snötyngd orsakat att flera taksparrar knäcktes och den unika risgaveln var hotad. Förutom att restaurera och säkra risgaveln ersattes bla en 7 m lång lejd och flera taksparrar. Ytterligare en följd av lerprojektet är att den gamla metoden att byra väggarna med långhalm som skydd och prydnad återupptagits. Detta har bland annat lett till medverkan i SVT s Sydnytt och besök av tyska husforskare.

Planritningar

Uppmätning och rumsplan
Uppdaterad av Krister Wall
augusti månad 2005

Överst: planritning från LUFs arkiv. Ritningen är upprättad på 1920 talet. Nedan: uppdaterad planritning gjord av Krister Wall 2005. Med rum, fönster, dörrar etc nummerade som även används i föreliggande vårdplan.

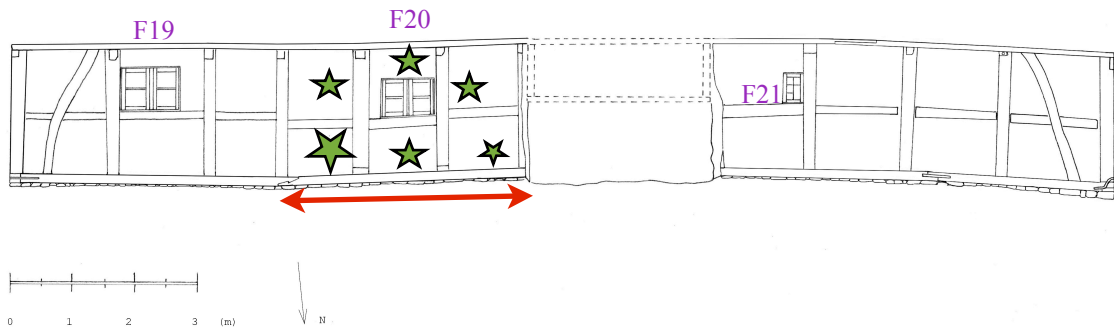

Beskrivning, skadebesiktning och åtgärdsförslag Boningslängans (norra längans) norra långsida

Ovan bilder på Boningslängans norra långsida. Notera att vittningen går ut på korsverkstimran.

Ovan Norra längans norra långsida. Facken med stjärnor och fotträet som har ett rött streck under sig är åtgärdade 2012. De nedre facken bestod av bränt tegel och överfacken av lerstakar med kline. Fotträet som var förbrukat ersattes i sin helhet med ny ek som bilades på traditionellt skånskt vis. De brända lerteglet i underfacken bedömdes vara original och återmurades exakt som de nerplockades. Ursprungligen har dessa nedre fack troligtvis inte varit vittade/clinade utan varit synliga för att visa att man hade råd med tegel vilket var en nymodighet på allmogebebyggelse vid denna tid.

Timran

Årligt underhåll: Fotträet skall hållas fritt från växtlighet och markhöjning. Vid användning av trimmer skall man inte gå så nära att det blir märken efter träden på timra och fack. I övrigt bedöms timran inte behöva åtgärdas under förestående tolvårsperiod.

Facken

Årligt underhåll: Fack som åtgärdats och återfått traditionell lerputs ska årligen vittas. Enligt äldre fotografier på Bondrumsgården vittades även timran vilket bör göras för att bibehålla den anmärkningsvärt höga autenticitets och upplevelsevärde gården har.

År 1-12: Övriga fack med cementputs bör efterhand ersättas

Fönster

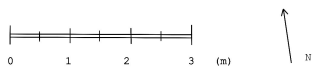
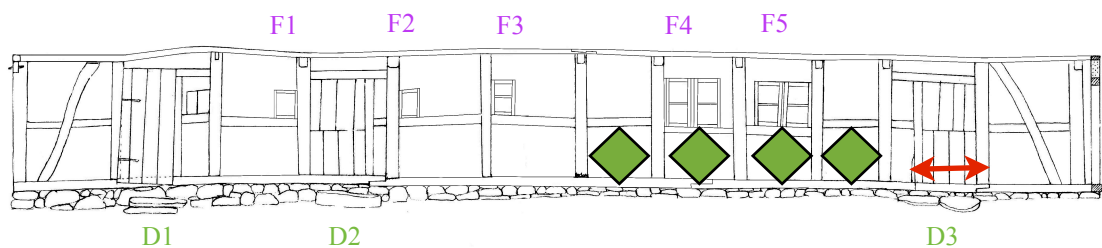
Från vänster: F19, F20 och F21. På F21 finns det spår av äldre färglager med avvikande kulör mot den befintliga. F19 och F21 har blyspröjs medan F20 har träspröjs.

Fönster F21 har vid en sentida reparation efter att gården byggnadsminnesförklarades fått ett planglas som täcker ytan av 2 rutor. Vid en renovering bör detta planglas ersättas med 2 mindre munblåsta rutor.

Boningslängans (norra längans) södra långsida

Foto ur LUFs arkiv från 1920-talet. Observera följande: Vittning går ut på timran, istället för brönnljong finns en gjuten gårdspump, ryggningen består sannolikt till stor del av förbrukad takhalm som återanvänts vid nytäckning, ryggräna är av varierande längd, skorstensbrädor saknas på västra längan ser man att tegelstenen endast vittats, grundstenarna är inte fogade.

Röd dubbelpil visar den längd på dörrtröskel som ersattes 2013.

Timran

Årligt underhåll: Fotträet skall hållas fritt från växtlighet och markhöjning. Vid användning av trimmer skall man inte gå så nära att det blir märken efter träden på timra och fack. I övrigt bedöms timran inte behöva åtgärdas under förestående tolvårsperiod.

Facken

1-3 år: Stugans nedre fack som på ritningen markerats med gröna romber bör åtgärdas. Enstaka sten är frostsprängda och bör ersättas. Vid ommurning av stugans långsidas innerväggar kunde det konstateras att åtminstone stugans nedre fack ursprungligen murats med bränt tegel. Detta tegel som finns kvar har med all sannolikhet från början varit synligt exteriört då det på allmogehus under 1820-30 tal var ett nytt och exklusivt material. Fasadteglet är dessutom välmurat med jämna fogar vilket inte är fallet med andra senare fackfyllningar där stakaväggarna ersatts med tegel. En diskussion bör hållas om man inte vid restaurering av dessa tegelfack borde tvätta av vittningen för att ytterligare öka det höga pedagogiska och autentiska upplevelsevärde som gården besitter. När ytterfacken på södersidan åtgärdades vittades visserligen tegelfacken men tegelstenarna är där nu åter fullt avläsbara.

År 3-12: Övriga fack med cementputs bör efterhand åtgärdas. Cement avlägsnas och ersätts med lerputs.

Årligt underhåll: Fack som åtgärdats och återfått traditionell lerputs ska årligen kompletteringsvittas. Enligt äldre fotografier på Bon drumsgården vittades även timran vilket bör göras för att bibehålla den anmärkningsvärt höga historiska autenticitet gården har.

Dörrar

Dörr D3 justerades i samband med utbyte av dörrtröskel 2013. Men smidesklinkan är numera fästad med en galvad spik eftersom den smidda bulten är avrostad.

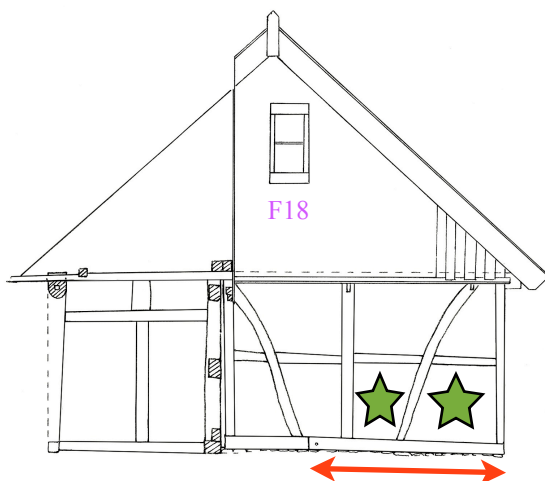
År 1-3: Klinkan monteras på traditionellt vis så att dörren åter kan användas på ett tillförlitligt vis.

Fönster

Karmarna till fönster F4 lagades 2007 i samband med ommurning av innervägg
4-12 år: Samtliga fönster på denna fasad bör under perioden göras vid.

Arbetsbeskrivning skall gås igenom och godkännas av antikvarisk medverkande före arbetenas påbörjande. Några viktiga saker att tänka på: Lös färg skrapas, lös kitt borttages. Vid behov lossas glasen. Måla om fönstret med äkta linoljefärg utan tillsats av alkyd och dylikt. Exempel på bra fabrikat är Enetorpets färg, Allbäcks färg och Ottosons färg. Före målning bör bågarna plockas ner och skrapas. Eventuella rutor som går sönder ska ersättas med munblåsta. Kittfalsarna ska oljas med rå kallpressad linolja. Rutorna läggs i tryckkitt och fästs med traditionella kopparstift. Kittningen ska på traditionellt vis ej synas inifrån! Moderna glasmästare kittar i regel in på glaset och minskar därmed ljusinsläppet. För att undvika detta så ska efter kittningen fortfarande ca 1-2 mm vara synligt av träfalsen som glasrutan vilar på. Vid efterföljande målning målas det in ca 1-2 mm på glaset. På så vis använder man mesta möjliga ljusinsläpp på samma vis som man gjorde förr.

Boningslängans (norra längans) östra gavel

Ingen tydlig äldre bild på denna gavel har påträffats. Stjärnorna och bilden till höger visar de två fack som åtgärdades 2007 i samband med att förbrukat fotträ ersattes.

Facken

Årligt underhåll: Fack som åtgärdats och återfått traditionell lerputs ska årligen vittas. Enligt äldre fotografier på Bondrumsgården vittades även timran vilket bör göras för att bibehålla den anmärkningsvärt höga historiska autenticitet gården har.

År 1-12: Övriga fack med cementputs bör efterhand ersättas med traditionell lerklining.

Timran

Årligt underhåll: Fotträet skall hållas fritt från växtlighet och markhöjning. Vid användning av trimmer skall man inte gå så nära att det blir märken på efter träden på timra och fack.

I övrigt bedöms timran inte behöva åtgärdas under förestående tolvårsperiod.

Gavelröste och fönster F18

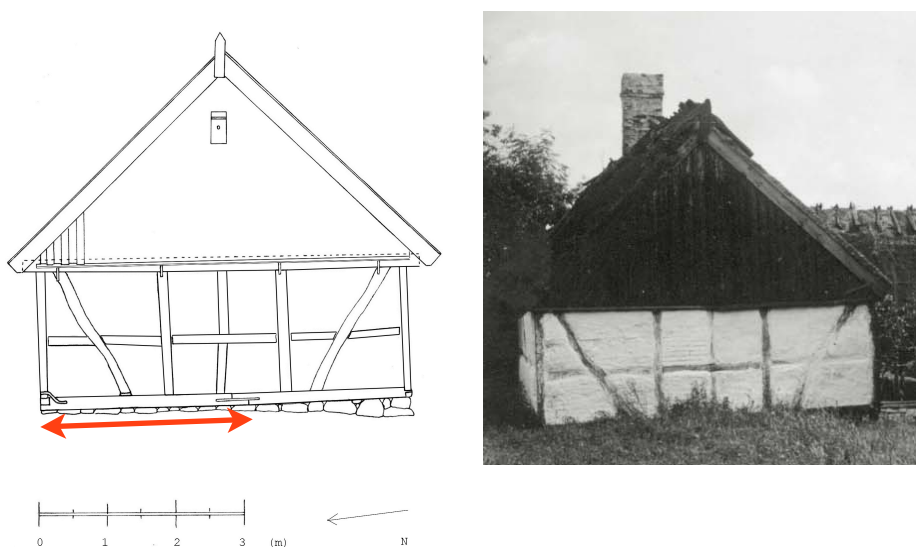

Gavelröstet bedöms ej behöva åtgärdas under 12 årsperioden. Vindskidor och solbräddor som är mer utsatta kan komma att behöva åtgärdas.

Fönster F18

Bågen är rötskadad och bör inom 4-6 år ersättas med en ny tillverkad med den gamla som förlaga.

Boningslängans (norra längans) västra gavel

Till vänster. Röd pil anger fotträ som ersatts under andra halvan av 1900-talet, även hörnbeslaget har då tillkommit. Till höger bild från 1920-talet ur LUFs arkiv. Observera följande: Vittning går ut på timran, fackfyllnad med tegelsten var inte putsad utan bara vittad.

Detaljbild på rötskadad vindskida och röste. Partiellt växer det orange svampkroppar på röstet vilket indikerar att panelen inom ett antal år kommer vara uttjänt.

Facken

Årligt underhåll: Fack som åtgärdats och återfått traditionell lerputs ska årligen kompletteringsvittas. Enligt äldre fotografier på Bon drumsgården vittades även timran vilket bör göras för att bibehålla den anmärkningsvärt höga historiska autenticitet gården har.

År 1-12: Fack med cementputs bör efterhand ersättas med traditionellt lerklining, som slättas och vittas.

Timran

Årligt underhåll: Fotträet skall hållas fritt från växtlighet och markhöjning. Vid användning av trimmer skall man inte gå så nära att det blir märken på efter träden på timra och fack. I övrigt bedöms timran inte behöva åtgärdas under förestående tolvårsperiod.

Gavelröstet är partiellt rötskadat och behöver åtgärdas i inom 6-12 år. När panelen ska omlinas bör det ske med kärnrik fur som inte behandlas.

Boningslängans (norra längans) vind

T.v. De klena furusparrarna ser vid första anblick starka ut men de är insektsangripna och har dessutom liten kärna. flera av dem sviktar en del och konstruktionen behöver därför förstärkas. T.h. skorstenen behöver på vinden putsas med lerbruk.

År 1-3 Över den del av boningshuset som har vind monteras, på respektive långsida, en 4”x 4” bärlina mot vindsgolvet och en dito bärlina mot sparrarna. Emellan bärlinorna monteras 4” x 4” stolpar. (Bärlinorna tillverkas av sågad gran av god kvalitet. Det blir då tydligt att detta är ett komplement. Gran väljs för lägre vikt och större seghet.) Orsaken är att avlasta takkonstruktionen och fördela snötyngder över ett större område för att undvika att åter hamna i en situation som 2011 då östra längan brakade ihop. Över den del av boningslängan där ett sti på utsidan ska täckas om, det så kallade torvhuset, finns inget golv. Här ersätts istället 2 taksparrar med nya handbilade av fur och de sköra sågade läkten ersätts med nya handbilade av fur som har avsevärt större styrka. Murstocken behöver putsas på den del som saknar puts.

Bakugnen

På bilden ovan kan man se att några tegelstenar i valvets bakkant rasat. Anmärkningsvärt är att detta skett efter föregående vårdplans upprättande då fotografi visar bakugnen som hel.

1-3 år: Bakugnen städas ur och återställs i brukbart skick så att föreningen kan använda den i sin publika verksamhet. Den ska iordningsställas på traditionellt vis med lerbruk och arbetena ska dokumenteras. Arbetena bör samordnas med att murstocken åtgärdas på vindsvåningen.

Boningslängans stuga interiört

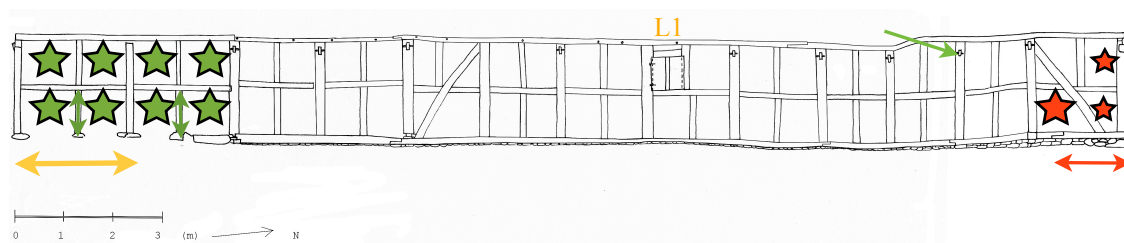
Långsideväggarna är restaurerade 2007 och 2010. Stora delar av de inre väggarna plockades då ner och murades om. Även om det på intet sätt är akut skulle det vara bra att vitta över långsideväggarna då framförallt norra väggen är lite flammig.

Akut: Föreningens medlemmar har upptäckt svikt i stuggolvets sydvästra hörn. För att säkerställa att det inte är ett pågående svampangrepp som orsakat detta bör någon bräda lossas för kontroll.

Östra längans östra långsida

På bilden är en stor del av långsidan linad. Lägg även märke till att takets sti varierar i längd.

Gröna stjärnor visar åtgärdade fack 2010. Gul pil visar vilka av dessa fack som år 2013 har byrats med långhalm. Gröna dubbelpilar visar de bistolpar av fur som ersattes 2010 med nya av samma träslag. Grön enkelpil visar utstickande skalle på stickbindbjälke som skarvades 2010. Röda stjärnor visar de fack som åtgärdades 2008. Röd dubbelpil redovisar det fotträ som byttes 2008.

Facken

Årligt underhåll: Fack som åtgärdats och återfått traditionell lerputs ska årligen kompletteringsvittas. Enligt äldre fotografier på Bon drumsgården vittades även timran vilket bör göras för att bibehålla den anmärkningsvärt höga historiska autenticitet gården har.

År 1-12: Fack med cementputs bör efterhand ersättas med traditionellt lerklining, som slättas och vittas. Med fördel byras/vittas ytterligare delar av väggen för minskat underhåll och skydd av timra och fack.

Timran

Årligt underhåll: Fotträet skall hållas fritt från växtlighet och markhöjning. Vid användning av trimmer skall man inte gå så nära att det blir märken på efter träden på timra och fack.

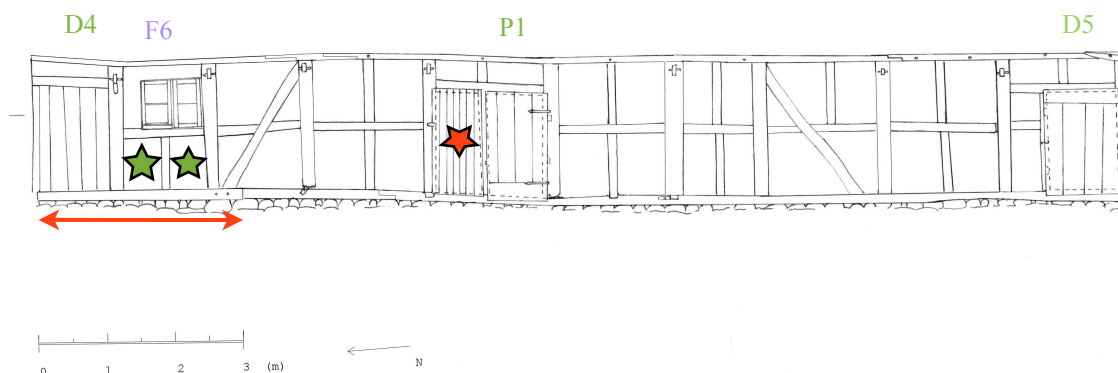
I övrigt bedöms timran inte behöva åtgärdas under förestående tolvårsperiod.

Östra längans västra långsida

Till vänster östra längans västra långsida, till höger södra längans norra långsida.

Gröna stjärnor visar fack som murades om 2007. Röd dubbelpil fotträ som ersattes 2007. Röd stjärna visar flak som ersattes 2013. Dörr D4 nytillverkades 2008. Port P1 lagades nertill 2007.

Facken

Årligt underhåll: Fack som åtgärdats och återfått traditionell lerputs ska årligen kompletteringsvittas. Enligt äldre fotografier på Bondrumsgården vittades även timran vilket bör göras för att bibehålla den anmärkningsvärt höga historiska autenticitet gården har.

År 1-12: Fack med cementputs bör efterhand ersättas med traditionellt lerklining, som slättas och vittas.

Timran

Årligt underhåll: Fotträet skall hållas fritt från växtlighet och markhöjning. Vid användning av trimmer skall man inte gå så nära att det blir märken på efter tråden på timra och fack.

I övrigt bedöms timran inte behöva åtgärdas under förestående tolvårsperiod.

Östra längans norra gavel inklusive röste

Till vänster uppmätning gjord inifrån. Till höger foto som visar gavelns linade utsida.

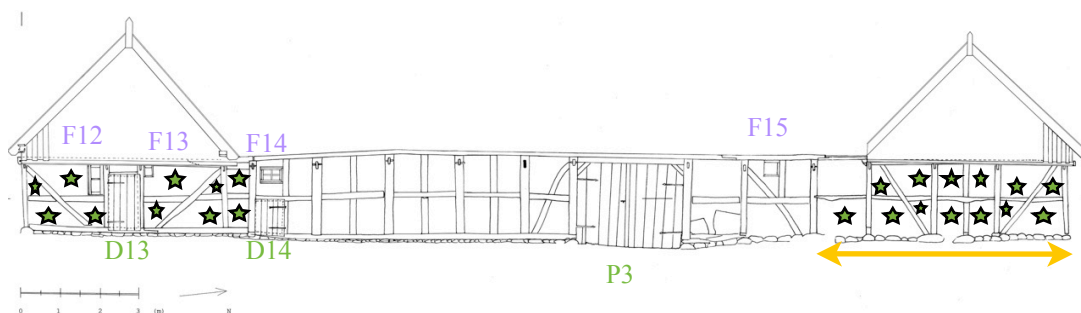
Årligt underhåll: Fotträet och lingen skall hållas fritt från växtlighet och markhöjning. Vid användning av trimmer skall man inte gå så nära att det blir märken efter träden på lingen.

4-12 år: Lingen är på flera ställen rötskadad inom perioden kan det bli aktuellt att ersätta den. Då den befintliga lingen inte har någon hög ålder är det motiverat att ersätta den i sin helhet med furubrädor med stor kärnandel som inte behandlas. Dimensioner ska följa befintligt och inte göras grövre och ”bättre”.

Fönster

4-12 år: Fönstren bedöms vara i gott skick men behöver ommålas inom perioden. De kan med fördel åtgärdas i samband med att lingen åtgärdas.

Södra längans s. långsida, v. längans s. gavel samt ö. längans s. gavel

Gröna stjärnor till höger visar fack åtgärdade 2009. Gul dubbelpil visar vilka fack som byrades med långhalm år 2013. Gröna stjärnor till vänster visar de fack som åtgärdats 2013.

Bilden visar till höger i bild södra längans södra långsida. Notera att väggen fram till P3 är linad. Det har visat sig svårt att få lerkliningen att fastna på de tegelfack som åtgärdades 2013. Detta problem kan enkelt lösas genom att återgå till en vittad lining. Notera till vänster i bild att timran är vittad och att man kan skönja teglet som ej är putsat.

Dörrar och port

D13 nyttillverkades på 1990-talet. P3 är av hög ålder och har stort kulturhistoriskt värde. Det finns ristningar på denna port som bör dokumenteras. Med varsam skötsel kan P3 fylla sin funktion i mycket lång tid framöver.

Fack & timra

Årligen: Fack som åtgärdats och där cement ersatts med lera vittas med undantag av de fack som byrats.

Snarast: De brädlappar som skyddar västra längans långsidelejder, som sticker ut på södra gaveln, bör ersättas.

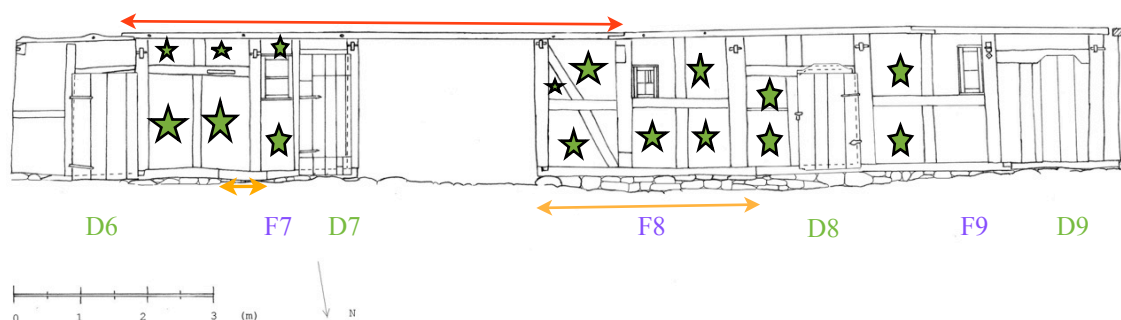
1-3 år: Fotträ på bägge sidor om port lagas och skarvas ca 1-2 m. Efter skarvning fixeras portstolpar och port P3 justeras vid behov. Samtliga fack åtgärdas. En del av de nedre facken ommuras i samband med åtgärder där stolpar inte längre står i rätt läge på fotträet. Porten (portbladen) dokumenteras med uppmätning och släpljusfotografering. Porten har hög ålder och på insidan finns flera ristningar som bäst syns med hjälp av släpljus.

4-12 år: Vid behov kompletteras/ersätts byrningen. Manesedets (västra längans) gavel och södra längans vägg fram till porten linas alternativt byras. Äldre foton visar hur den på 1920-talet var linad vilket sannolikt föregåtts med byrning. Vid behov ersätts/lagas solbrädor och vindskidor. Södra längans vägg öster om porten bör även framledes vara oklädd då det är väldigt pedagogiskt att visa på att man här använt sig av gamla gravstenar för att fylla i de nedre facken.

Södra längans norra långsida

Till vänster i bild södra längans norra långsida, till höger västra längans östra långsida.

Röd dubbelpil visar lejd som ersattes 2011. Gula dubbelpilar visar fotträ som ersattes 2011. Gröna stjärnor visar fack som gjordes vid 2011 och då befriades från cement. De nedre facken plockades ner och murades om. Dörr D6 nytillverkades 2008.

Illustrationen ovan efter Juhlin 2011. De vita pilarna markerar stickbjälkar som åtgärdades. Det framgår även att fack partiellt åtgärdades i porten. Övriga fack i porten har sedermera rensats från cement.

Facken

Årligt underhåll: Fack som åtgärdats och återfått traditionell lerputs ska årligen kompletteringsvittas. Enligt äldre fotografier på Bon drumsgården vittades även timran vilket bör göras för att bibehålla den anmärkningsvärt höga historiska autenticitet gården har.

År 1-12: Fack med cementputs bör efterhand ersättas med traditionellt lerklining, som slättas och vittas.

Timran

Årligt underhåll: Fotträet skall hållas fritt från växtlighet och markhöjning. Vid användning av trimmer skall man inte gå så nära att det blir märken på efter tråden på timra och fack.

I övrigt bedöms timran inte behöva åtgärdas under förestående tolvårsperiod.

Höladan invändigt

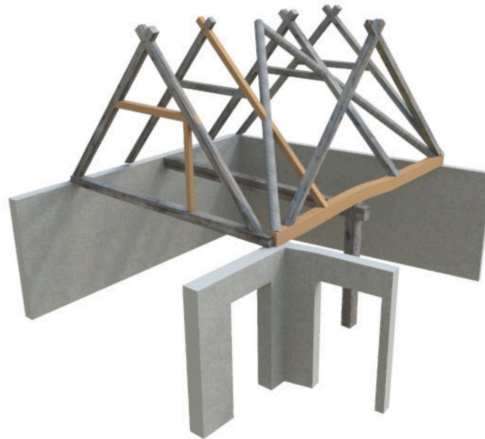
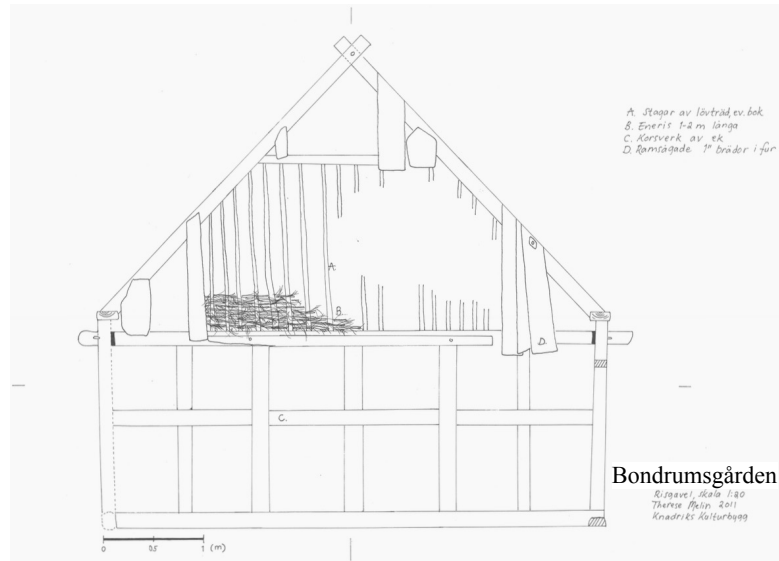

Illustration efter Juhlin 2011. Bilden redovisar bindbjälke av al som ersattes med ny av samma träslag samt sparre hanaband och stötta som ersattes. Bedömningen är att detta utrymme inte är i behov av åtgärder under kommande tolvårsperiod.

Risgaveln i höladan

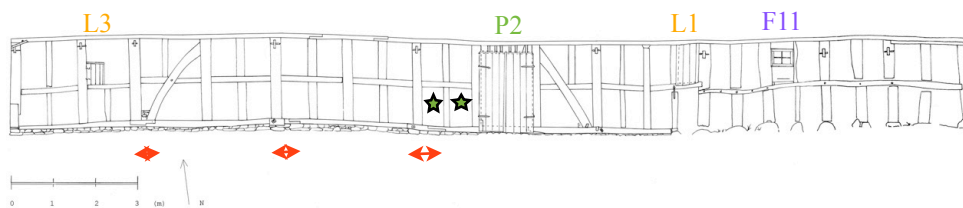
Uppmätning av den unika risgaveln gjord i samband med restaureringsarbetena efter raset 2011. Bland annat knäcktes en av sparrarna som då förstärktes med en ny bredvid den gamla som i detta fall fick vara kvar. Uppmätning och renritning gjord av Therese Melin.

Västra längans västra långsida

På bilden syns västra längans västra långsida och norra gavel. Notera att korsverks-timran är vittad. På norra halvan av väggen hänger en täckestege och på södra en vanlig göingestege.

Röda dubbelpilar redovisar mindre utförda lagningar av fotträna utförda 2010 och 2011. På dessa ställen hade man tidigare lagat mindre rötskador med cement vilket lett till ökade rötskador. Gröna Stjärnor redovisar fack där cementputs avlägsnats och traditionell lerklining utförts 2010.

Facken

Årligt underhåll: Fack som åtgärdats och återfått traditionell lerputs ska årligen kompletteringsvittas. Enligt äldre fotografier på Bondrumsgården vittades även timran

vilket bör göras för att bibehålla den anmärkningsvärt höga historiska autenticitet gården har.

År 1-12: Fack med cementputs bör efterhand ersättas med traditionellt lerklining, som slättas och vittas.

Timran

Årligt underhåll: Fotträet skall hållas fritt från växtlighet och markhöjning. Vid användning av trimmer skall man inte gå så nära att det blir märken på efter träden på timra och fack.

I övrigt bedöms timran inte behöva åtgärdas under förestående tolvårsperiod.

Under sent 1900-tal har någon av missriktad välvilja påbörjat tjärning av timret söder om port P2. Denna förvanskande ytbehandling får absolut inte underhållas utan bör däremot om möjligt försöka borstas bort med rotborste.

Port 2

4-12 år: Porten som bedöms vara från första halvan av 1900-talet är lappad och lagad flera gånger. Den kan bli behov av att utbyta den inom den kommande 12-årsperioden. Om detta blir aktuellt bör man spara den gamla på ett loft efter att man märkt den.

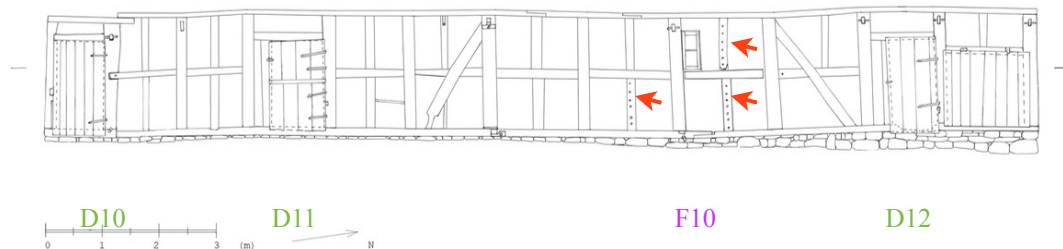
Västra längans östra långsida

Överst dörr D11 markerad. Nederst t.v befintlig 1970-tals dörr, t. h. förstoring på D11 från 1920 tals fotografi. Notera att järnhängslorna placerades fel på 1970- talet. Man använde även grövre brädor och täcklisten gjordes annorlunda. Vid nytillverkning används fotografi och kvarvarande originaldörrar som förlagor. Observera även trappstenen på bilden från 1920-talet.

Till vänster i bild västra längans östra långsida och till höger boningshusets södra långsidas västra ände. Notera hur vittningen går ut på korsverkstimran.

Röda pilar markerar furulejd som återanvänts som unnerstannare respektive oppstannare. Hålen på dessa timmerbitar har ursprungligen fixerat lerstakar i korsverksfack.

Facken

Årligt underhåll: Fack som åtgärdats och återfått traditionell lerputs ska årligen kompletteringsvittas. Enligt äldre fotografier på Bon drumsgården vittades även timran vilket bör göras för att bibehålla den anmärkningsvärt höga historiska autenticitet gården har.

År 1-12: Fack med cementputs bör efterhand ersättas med traditionellt lerklining, som slättas och vittas.

Timran

Årligt underhåll: Fotträet skall hållas fritt från växtlighet och markhöjning. Vid användning av trimmer skall man inte gå så nära att det blir märken på efter tråden på timra och fack.

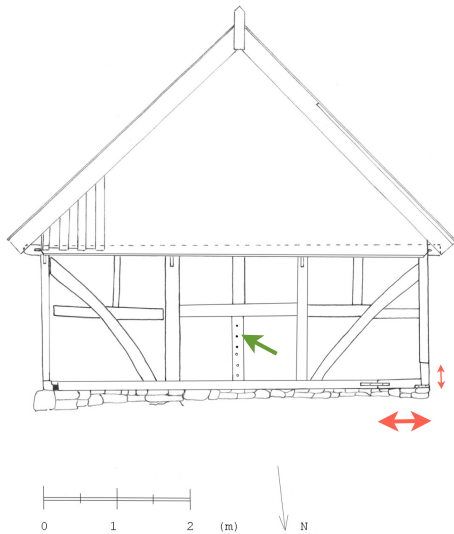
I övrigt bedöms timran inte behöva åtgärdas under förestående tolvårsperiod.

Dörrarna

4-12 år: Dörr D11 ersätts till fullo. Dörrbladen är monterade vid 1970-talets arbeten. Man har då använt sig av frodväxt virke i en grövre dimension än de kvarvarande originaldörrarna. Nya dörrblad görs i dimensioner utifrån bevarade original. Smidet som förefaller vara original återanvänds men monteras utifrån äldre bild. Nya dörrblad utförs i furu med stor kärnandel och de ytbehandlas inte.

Västra längans norra gavel

Röd horisontell dubbelpil visar lagning av fotträ gjord under andra halvan av 1900-talet. Röd lodrät dubbelpil visar lagning av stolpe gjord vid samma tillfälle. Grön pil visar furulejd som återanvänts i korsverket.

Facken

Årligt underhåll: Fack som åtgärdats (vid vårdplanens upprättande är ännu inga fack åtgärdade) och återfått traditionell lerputs ska årligen kompletteringsvittas. Enligt äldre fotografier på Bondrumsgården vittades även timran vilket bör göras för att bibehålla den anmärkningsvärt höga historiska autenticitet gården har.

År 1-12: Fack med cementputs bör efterhand ersättas med traditionellt lerklining, som slättas och vittas.

Timran

Årligt underhåll: Fotträet skall hållas fritt från växtlighet och markhöjning. Vid användning av trimmer skall man inte gå så nära att det blir märken på efter träden på timra och fack.

I övrigt bedöms timran inte behöva åtgärdas under förestående tolvårsperiod.

Röste och vindskidor

4-12 år: Under perioden kan det bli aktuellt att åtgärda vindskidor, solbräddor och röste. Detta görs då efter samråd med antikvarisk medverkande.

Halmtaken och taklaget

Bild på västra längans västra långsida som visar hur taken nu läggs på traditionellt vis i stin.

På Bondrumsgården har det sedan 2003 varit som avsikt att återskapa ett traditionellt utförande och utseende på taken. Stor vikt vid att dokumentera tillfälligt synliga konstruktioner vid omtäckning har gjorts. Ett viktigt ställningstagande har varit att byta taket i sti, 3-6 meter långa, istället för hela takfall. Fördelarna med det traditionella tillvägagångssättet är att man sprider ut kostnaderna över tid och endast byter de delar som är i störst behov. Vidare har det stora pedagogiska värden då besökarna får se ett traditionellt utförande på även taken vilket man totalt missar om hela takfall ersätts. På södra längan ersattes 2011 hela takfallet mot innergården. Orsaken var att längan av snötyngd nästan rasat och stora delar av stommen var tvungna att ersättas vilket ledde till en större omtäckning där sti-läggning fick frångås. Vid de tillfällen halmtak omlagts, det är framförallt vasstak som ersätts med halm, har den gamla halmen på traditionellt vis återanvänts som ryggningshalm. Framöver bör man fortsätta att göra på detta traditionella vis eftersom det ligger i linje med Albo härads hembygdsförenings avsikt att Bondrumsgården ska uppvisa ett stort autentiskt upplevelsevärde och att man vid visningar kan framhålla belagda traditionella hantverksmetoder. Bilden på framsidan av vård och underhållsplanen visar hur man på ett sti ökat livslängden genom att binda ner ett sti med diagonala slanor. Detta var en traditionell metod som vi sett flera bildbelägg på i Folklivsarkivet i Lunds arkiv. Denna metod att förlänga ett taks livslängd kan med fördel användas på Bondrumsgården när behov uppstår.

Kortfattat läggs taken med råghalm på läkt. Halmen binds ner med hasselkäppar och pilevidjor. Nocken ryggs med återanvänd takhalm alternativt löspressad råghalm. Ryggaträna utgörs av klyvd ek.

Taklaget

Skadorna uppkomna av snötyngd 2011 visade med stor tydlighet att de klena insektsangripna sparrarna hade en begränsad hållfasthet trots att de till synes ser bra ut. Den låga kärnandelen i kombination med insektsangreppen är en dålig kombination vilket kan medföra stora kostnader vid okontrollerad kollaps. Södra längan åtgärdades med ett stort antal nya sparrar 2011 och boningshuset avses att åtgärdas 2015. Förutom dessa åtgärder bör man framledes vid omtäckning starkt överväga och undersöka aktuella sparrar och ersätta förbrukade vid behov. Dessutom bör man ersätta sentida svaga sågade läkt mot handbilade slenor som har mycket större styrka då fibrerna inte är kapade. Vid ersättning av sparrar bör dessa noga undersökas med släpljus efter inskriptioner eller dylikt. För framtida undersökningar är det viktigt att ersatta sparrar märks upp och förvaras på loftet.

Årlig översyn:

Varje år ska halmtaken ses över och eventuella akuta skador åtgärdas. Om takskägg börjat kasa ut skall dessa klappas upp. Årlig översyn av stråtak är en förutsättning för att få så lång hållbarhet som möjligt på stråtak och ett bra sätt att hålla kostnaderna nere vid eventuella skador.

1-3 år

Ett sti, om ca åtta löpmeter, på bostadslängans norra takfall mellan västra gaveln och bakugnen

Ett sti om ca sex-sju löpmeter på västra längans östra sida, mot innergården från norra gaveln mot söder.

Ett sti om ca sex-sju löpmeter på västra längans östra sida, mot innergården mellan stiet från 2016 och mot lilla porten.

Omtäckning av dalen mellan södra och östra längan på innergården.

Denna dal fick ta mycket ”stryk” innan den stora almen som stod precis utanför gården fälldes.

Taket skärs ned på traditionellt skånskt vis. Ryggning med blötad löspressad råghalm och överskottshalm från taktäckningen. Uttjänta ryggaträn ersätts med nya av ek med dubb/genomgående käpp. Översyn och lagning av småskador i taket och uppklappning av takskägget på samtliga takfall.

4-12 år:

Kompletteringsryggningar sker kontinuerligt efter behov. Utbyte av uttjänta ryggaträn sker vid behov. Årligen görs avstämning kring prioritering på åtgärd för kommande år.

Referenser

- Björklund, Jenny, 2012: Bondrumsgården. Antikvarisk medverkan 2012. Regionmuseets rapportserie 2012:31
- Juhlin, Jimmy, 2011: Bondrumsgården. Antikvarisk medverkan 2011. Regionmuseets rapportserie 2011:23
- Juhlin, Jimmy, 2010: Bondrumsgården. Antikvarisk medverkan 2010. Regionmuseets rapportserie 2010:44
- Juhlin, Jimmy, 2009: Bondrumsgården. Antikvarisk medverkan 2009. Regionmuseets rapportserie 2009:51
- Juhlin, Jimmy, 2008: Bondrumsgården. Antikvarisk kontrollrapport 2008. Regionmuseets rapportserie 2008:55
- Juhlin, Jimmy, 2007: Bondrumsgården. -timmer-,tak- och markarbeten. Regionmuseets rapportserie 2007:61
- Petersen, Emelie, 2006: Bondrumsgården. Antikvarisk kontroll 2006. Regionmuseets rapportserie 2006:78
- Juhlin, Jimmy, 2005: Bondrumsgården. Antikvarisk kontroll 2005. Regionmuseets rapportserie 2005:96
- Melin, Karl-Magnus, 2008: Dendrokronologisk datering av Bondrumsgården. Knadriks Kulturbygg rapport 2008:3.
- Melin K-M, (2009). Hantverkarskunskap rörande Skånsk träbyggnation på landet. Knadriks Kulturbygg rapport 2009:3
- Melin, Karl-Magnus, 2011: Hantverkarskunskap rörande Skånsk byggnation med lera på landet. Knadriks Kulturbygg rapport 2011:1
- Stolle Wassberg, Linnéa, 2010: Lersten i Skånsk byggnadstradition. Uppsats för avläggande av filosofie kandidatexamen i Kulturvård, Bebyggelseantikvariskt program. Institutionen för kulturvård G.U. 2010:26
- Wall, Krister, 2005: Vårdplan Bondrumsgården.
- Wilhelmsson, Bertil, 2011: Utflykt till Bondrumsgården. I: Byahornet nr 2, 2011.
- Åström, Hans, 1987: Bondrumsgården. Skånes Hembygdsförbund

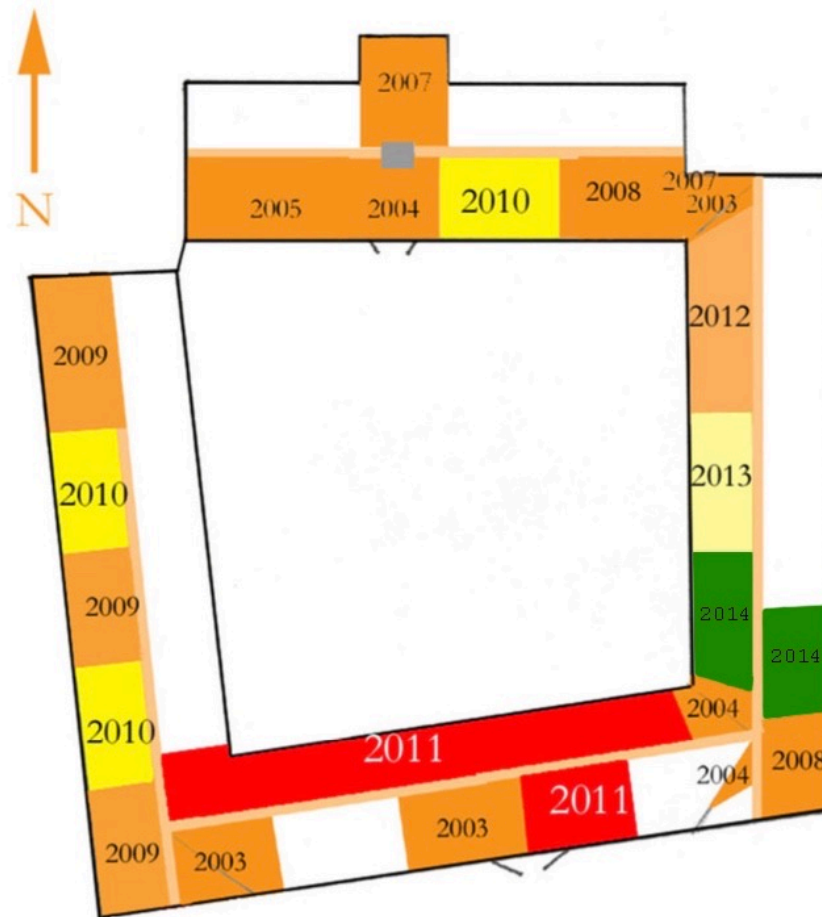
Arkivmaterial

Folklivsarkivet i Lund G57

Internet

www.alboharadshembygdsfor.se/

Bilaga 1 Plan över taktäckningsarbeten 2003-2014.

Efter Juhlin 2013, 2014 års takfall är tillagda av Therese Melin.

Bilaga 2 Skyddsföreskrifter Bondrumsgården

Skyddsföreskrifter

Dnr: B 8012/63

Riksantikvariens beslut den 18 december 1963 i ärendet angående förklarande för byggnadsminne jämlikt lagen den 9 december 1960 om byggnadsminnen av Bondrumsgården på fastigheten Bondrum 13:19, Fågeltofta socken, Brösarps kommun, Kristianstads län.

Sedan fråga väckts om förklarande av ifrågavarande gårdsanläggning för byggnadsminne har meddelande därom översänts till inskrivningsdomaren i Gälds och Albo domsaga, varjämte inom ämbetet upprättats förslag till skyddsföreskrifter i nära överensstämmelse med de av länsstyrelsen i Kristianstads län den 18 januari 1956 jämlikt lagen den 12 juni 1942 om skydd för kulturhistoriskt märkliga byggnader utfärdade skyddsföreskrifterna för gården ifråga. Fastighetens ägare, Albo härads hembygdsförening, och byggnadsnämnden i Brösarps kommun har förklarat sig icke hava något att erinra mot förslagen om byggnadsminnesförklaring och till skyddsföreskrifter. Anspråk på ersättning enligt 5 § lagen den 9 december 1960 om byggnadsminnen har icke rests.

Enär Bondrumsgården bevarar egenarten hos gången tids byggnadsskick och med hänsyn härtill är att anse såsom synnerligen märklig samt under beaktande av vad i övrigt i ärendet förekommit, förklarar riksantikvariens jämlikt 1 § lagen den 9 december 1960 om byggnadsminnen Bondrumsgården för byggnadsminne.

I samband härmed meddelar riksantikvariens jämlikt 2 § nämnda lag följande skyddsföreskrifter:

1. Gårdsanläggningen eller viss del därav må ej utan riksantikvariens samtycke flyttas, rivras eller eljest till sitt yttre ombyggas eller förändras.
2. Gårdsanläggningen eller viss del därav må ej utan riksantikvariens samtycke till sitt inre ombyggas, förändras eller förses med installationer för värme, vatten, elektricitet eller dylikt.
3. Den till anläggningen hörande gårdsplanen samt tomtmarken kring anläggningen – på en vid detta beslut fogad karta markerad med röd begränsningslinje – liksom uppfartsvägen till gården må ej utan riksantikvariens samtycke förändras.
4. Ägaren skall ägna gårdsanläggningen, gårdsplanen samt det angivna tomtområdet för deras bestånd erforderligt underhåll och skötsel.

Den som icke åtnöjes med detta riksantikvariens beslut äger att däri söka ändring genom besvär vilka skall ställas till Konungen och ingivas eller med posten insändas till Kungl. Ecklesiastikdepartementet. Vid äventyr av talans förlust skall besvären ha inkommit till nämnda departement inom tre veckor från det klaganden fick del av beslutet, delgivningsdagen oräknad. Menighet, som klagat, äger fem veckors besvärstid från delfäendet.

Per-Olof Westlund

G Selling

Bilaga 3 Ordlista efter Melin 2011

Avmärkning är det moment när timmermannen märker på de olika timmerdelarna till en konstruktion. Exempelvis märks var urtag, tappar etcetera ska vara. Avmärkningen sker på marken efter att timmermannen gjort en utslagning av väggar etcetera. **Binning**, den allmänna betydelsen är utrymmet mellan två stolpar. Ibland kan dock avses det bockpar som utgörs av en stolpe från vardera långsida och den i dessa stolpar nedfällda bindbjälken. **Bläa** betyder kil och återfinns används bland annat för att fixera stickbjälkarnas utskjutande ända utanför stolpen. **Bolster** är namnet på golvbjälkar som ligger som underlag för brädgolv. De kan antingen vara förankrade i fotträet eller ligga löst lagda. **Brödavägg** är samma sak som sprödavägg. **Byrade väggar** kallade man väggar som klätts med halm som hölls fast med påspikade hasselkäppar. **Dubb** = tränagel. **Glygg** är samma sak som tapphål. **Korsverk** det gamla ordet för konstruktioner bestående av stolpverk med fyllningar i facken. Ordet har förvanskats till det nu mer använda korsvirke. **Lave** kar med låga kanter som leran ältas i. **Lejd** Det timmer som ligger vågrätt ovanpå stolparna och som taksparrarna sen står på. Vanligtvis utgörs lejden av ett halvtimmer med rektangulärt tvärsnitt. **Lining** är det regionala ordet för panel. **Listaträ** längre klyvd gren eller läkt som är inhakad i flera stolpar och sammanbinder dessa istället för löshult. När listaträ förekommer är det oftast på uthus. **Lolämmel** redskap att bearbeta loggolv med. **Löshult** vågrät stolpe mellan stolparna i korsverk. **Oppstannare** är en kort stolpe som är placerad mellan löshult och lejd. **Skinning** är samma sak som ett fack dvs en binning har två skinningar. **Spekelera, spickelera** = Blålera. **Sprödavägg** är kline på käppar vari flätats klyvna käppar eller okluvna kvistar. **Stakavägg** är vanligen benämningen på fack där kluvna stakar, ofta 1/4 kloror, av al eller bok bär lerkliningen utan någon form av inflätad halm eller kvistar. **Stickbjälke** heter bindbjälke so stuckit genom glygg på stolppar med stolpar från vardera långsida. **Unnerstannare** är en stolpe som står under löshultet, antingen på en sten eller på ett fotträ. **Vitta** är det man gör när man vitmenar lerkliningen. **Överträ** synonym för lejd.